

Cetatea Cavalerilor

Fondator Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cluj
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

La târgul de carte Gaudeamus – Oradea, 13.05 2022

101 chipuri ale suferinței în Bihorul carceral comunist

Dr. Cristina Liana Pușcaș

Nepoatelor mele, Ilinca-Ruxandra și Mara-Irina.

*„... Strig cât pot în gura mare spre mărețul Occident
Grăbiți-vă căci ne stingem de durere și nevoi,
Nu uitați că suntem oameni și simțim la fel ca voi
Nu uitați că pe pământul ce ni l-au lăsat strămoșii
Ne cutremurăm de groază, căci ne sug Hoardele
roșii!”*

Dumitru Oprea, Balada Peninsulei

ARGUMENT

Volumul de față „101 chipuri ale suferinței în Bihorul carceral comunist” se încadrează într-un proiect mai amplu care, pe parcursul editării, ni s-a relevat ca fiind mult mai complex decât am crezut inițial. Planul realizării unui dicționar al bihorenilor care au trecut prin calvarul închisorilor comuniste, care au cunoscut deportările, prigoana și alte forme de represiune ale regimului de sorginte

sovietic s-a născut în aprilie 2020, când lockdownul instituit odată cu declanșare pandemiei generată de virusul SARS COV-2 a lăsat timp de reflecție asupra unor idei mai vechi, rămase mai bine de zece ani la stadiul de concept.

Cea mai grea provocare a venit din partea cuantificării numerice a dimensiunii suferinței bihorenilor. Potrivit informațiilor specialiștilor, în urma studierii fișelor matricole penale, numărul victimelor din județul nostru clasa Bihorul pe locul zece. Însă, o cifră exactă privind numărul bihorenilor care au trecut prin Gulagul românesc este greu de avansat.

Prima mea întâlnire cu un fost deținut politic avea loc, undeva, în martie 2008, când domnul Ștefan Domocoș îmi acorda primul interviu despre propria sa experiență carcerală, în calitate de elev de liceu, mărturie valorificată, ulterior, în lucrarea de licență (2008). De asemenea, o altă mărturie viza lichidarea „chiaburilor” din satul Sânnicolau Român, mărturie oferită de bunicul meu, Dumitru Maghiar,

Dr. Crisrin Pușcaș

martor al acelor vremuri. Doi ani mai târziu, am fost copleșită de dramele ce se ascundeau în dosarele prăfuite ale Asociației Foștilor Deținuți Politici din România - Filiala Bihor, care au făcut obiectul lucrării de dizertație. Am identificat aproximativ 630 de dosare ale unor foști deținuți politic care se aflau în viață în anul 1990, anul înființării Asociației, însă lor li se adaugă alte sute de nume de bihoreni rămași anonimi cărora, de mai bine de 10 ani, încerc să le recreez un chip. Teza de doctorat (2010-2013) a lărgit aria de documentare, dar și identificarea altor victime ale represiunii comuniste.

Fiecare nume menționat în Registrul A.F.D.P.R. - Filiala Bihor m-a condus spre alte destine, necunoscute, pe care am încercat să le readuc la lumină. Este un proces anevoios, și mi-e greu să cred că, până la final, voi reuși să cuprind întreaga dimensiune a prigoanei bihorenilor. Vor rămâne, cu siguranță, chipuri neștiute, ale căror suferințe, din păcate, nimeni nu le va cunoaște vreodată. Efortul nostru este doar o picătură în acest ocean al suferințelor, ce înseamnă 101 chipuri față de alte mii de ființe ale căror vieți împovărate de chinuri de nedescris vor rămâne necunoscute?

Am încercat, în această primă etapă a amplului proiect redactare a unui dicționar, să creionez 101 medalioane ale unor bihoreni, fie prin naștere, fie prin adopție, a căror poveste de viață am reușit să o structurez ceva mai complex decât o simplă trecere în revistă a unor informații culese din fișele matricole penale. Astfel, un prim criteriu de selecție a celor 101 biografii a fost o bogată sursă de informație documentată. Am pornit de la mărturii directe ale foștilor deținuți politic, completate cu informații oferite de copiii acestora, de memoriile scrise și tipărite, de actele găsite în dosarele de la A.F.D.P.R. - Filiala Bihor, respectiv dosarele de urmărire penală sau informative de la C.N.S.A.S.. Un alt criteriu important de selecție a fost deținerea unei fotografii cu cel care va fi prezentat în acest volum, dorind ca aceste istorii ale suferinței să aibă un chip, o imagine care să ne fie întipărită în minte.

Ordonate alfabetic, medalioanele biografice se deschid cu numele preotului greco-catolic Petru Anca, care a stat ascuns nouă ani, iar alți 6 ani și 10 luni i-a petrecut, în mare parte, la Aiud, acolo unde se afla un alt coleg de suferință bihorean, preotul ortodox Ioan Bărdaș, pe care îl cunoștea din vara anului 1945 când au fost închiși în Lagărul de la Târcaia (Bihor), respectiv Lagărul de la Caracal (Olt). Slujitorii bisericii ortodoxe, greco-catolice, romano-catolice, reformate au reprezentat o categorie bine ilustrată în „planul de muncă” al organelor de represiune comuniste. Capii celor două biserici românești din Bihor au fost îndepărtați din scaunele episcopale în mod brutal, rupându-se astfel legătura atât cu mireni, cât și cu oamenii bisericii. Valeriu Traian Frențiu, episcopul greco-catolic de Oradea, a fost arestat în noaptea de 28-29 octombrie 1948, la cei 73 de ani, și închis la Ministerul de Interne, Mănăstirea Dragoslavele, Mănăstirea Căldărușani, urmând să-și găsească sfârșitul pe data de 11 iulie 1952 la închisoarea Sighet. Episcopul ortodox al Oradiei, Nicolae Popoviciu, a fost forțat de către autoritățile comuniste să se pensioneze, i s-a stabilit domiciliul obligatoriu începând cu data de 29 octombrie 1950 la Mănăstirea Cheia. Timp de zece ani, până la moartea sa timpurie, survenită la 20 octombrie 1960, fostul episcop Nicolae Popoviciu a fost în permanență supravegheat, inclusiv, prin intermediul călugărilor. Chinul celor șase ani trăiți în închisorile de la Oradea și Gherla de către preotul reformat Visky Ferenc a fost dublat de suferința soției și a celor cinci copii, cu vârste între 2 și 12 ani, cărora li s-a stabilit domiciliul obligatoriu în Răchitoasa și Lățești.

Dramele persoane s-au extins, implicit, și asupra copiilor care au plătit scump, fie la înscrierea la liceu, fie la facultate. Originea nesănătoasă a avocatului Victor Petrilă a costat-o pe fiica acestuia Doina Olimpia Adorjan interdicția de a urma cursurile Facultății de Istorie, fiind nevoită să se mulțumească cu o școală post liceală pentru librari.

Cele mai multe destine frânte le putem identifica în rândul elevilor de liceu. Exmatriculați din școală, după eliberare cu greu li s-a mai permis reluarea cursurilor, iar examenul de Bacalaureat l-au putut susține ani mai târziu. Reveniți acasă, ciclopul Securității i-a urmărit pas cu pas, au fost acceptați în câmpul muncii cu mari dificultăți, iar compromisul a constat în faptul că au fost nevoiți să accepte slujbe sub pregătirea și capacitățile lor intelectuale. Avansarea în carieră era strict supravegheată, iar până la final mulți dintre foștii deținuți politic au renunțat să mai aspire la o facultate.

Drama femeilor rămâne un exemplu de demnitate și curaj. Mame, fiice, surori, soții și iubite, eleve, studențe, simple țărănci, intelectuale, toate și-au purtat crucea fără să se dezică de idealurile lor, de cei dragi din cauza cărora, multe, au ajuns să fie arestate, negăsindu-le altă vină decât „favorizarea infractorului” – tatăl, fratele, soțul, iubitul pe care nu i-au denunțat, mai mult le-au oferit adăpost și hrană. Unele au lăsat acasă copii mici, părinți bolnavi, iar altele au adus viața chiar și în închisoare. Arestată din locuința de pe fosta stradă Henrich Heine nr. 12 din Oradea, Elena Oprîș, sora lui Ion Samoilă, care fusese parașutat în țară, prins și condamnat la moarte în „lotul parașutiștilor”, era însărcinată în luna a patra. Condamnată la opt ani închisoare pentru „crimă de nedeunțare”, Elena Oprîș a adus pe lume o fetiță pe data de 10 februarie 1954, la Văcărești, în aripa nouă a spitalului, neîncălzită. Imediat după naștere, fetița Ileana Doina a fost despărțită de mamă și readusă doar pentru minutele de alăptat. Ulterior, când copila a împlinit un an și două luni, a fost trimisă la Oradea, la fratele tatălui ei, Traian Oprîș, și el aflat în închisoare la acea vreme.

Nu în ultimul rând, merită menționați în această listă a suferințelor beiușenii de la poalele Munților Bihorului, care au sprijinit grupul Șușman și familia Jurj, oferindu-le un adăpost în șura plină cu paie de pe lângă casă sau dându-le câte o pâine și o bucată de slănină. Cum aria de acțiune a Grupului Teodor Șușman din Răchițele, județul Cluj, s-a extins și pe teritoriul Bihorului, membrii grupului au fost semnalati la Poiana de Vașcău, Budureasa, Ferice, Buntești, Sudrigiu, Onceasa (raionul Beiuș). În aceste sate, avem valuri de arestări, țărani sărmani, fără avere, care își duceau traiul muncind la pădure sau terenuri neroditoare, căzând victime propriei bunătăți și omenii. Gheorghe Dulca a primit o condamnare de 10 ani pentru „crimă de favorizare”, pentru că „în luna iulie 1952 a luat legătura cu Jurj Mihai, Jurj Lucreția, Șușman Teodor și Oneț Roman despre care avea cunoștință că sunt urmăriți de către organele de stat și că fac parte din banda înarmată „Șușman” după care le-a predat diferite cantități de alimente în mai multe rânduri în cursul anului 1952 și 1953”. Țăran sărac cu 2,3 ha, din Rieni, lasă acasă două fete și un fiu, urmând să-și găsească sfârșitul la Salcia, pe 22 aprilie 1960, după 5 ani și patru luni de grele încercări în închisorile de la Oradea, Cavnic, Baia Sprie, Aiud, Gherla și Periprava. Vasile Liber din Săliște de Vașcău, țăran mijlocas, cu 4 ha de pământ, a plătit cu viața pentru cele „2 pâini, câteva kg de făină de porumb și 1 kg de slănină” oferite soților Jurj și lui Roman Oneț. A fost condamnat la 12 ani închisoare pentru „crimă de favorizare”, după patru ani petrecuți la penitenciarele Oradea, Aiud și Galați, a decedat în decembrie 1958 la acesta din urmă. Un alt gest de omenie a fost fi răsplătit cu moarte și în cazul lui Nicolae Matei din Lelești. Arestat pe 14 decembrie 1954, condamnat la 5 ani închisoare pentru că „în cursul anului 1952 a fost vizitat de banditul Oneț Roman care a stat la el câteva ore cu care ocazie i-a dat de mâncare”, ajunge ca în ziua de 14 iunie 1958, să decedeze la Gherla.

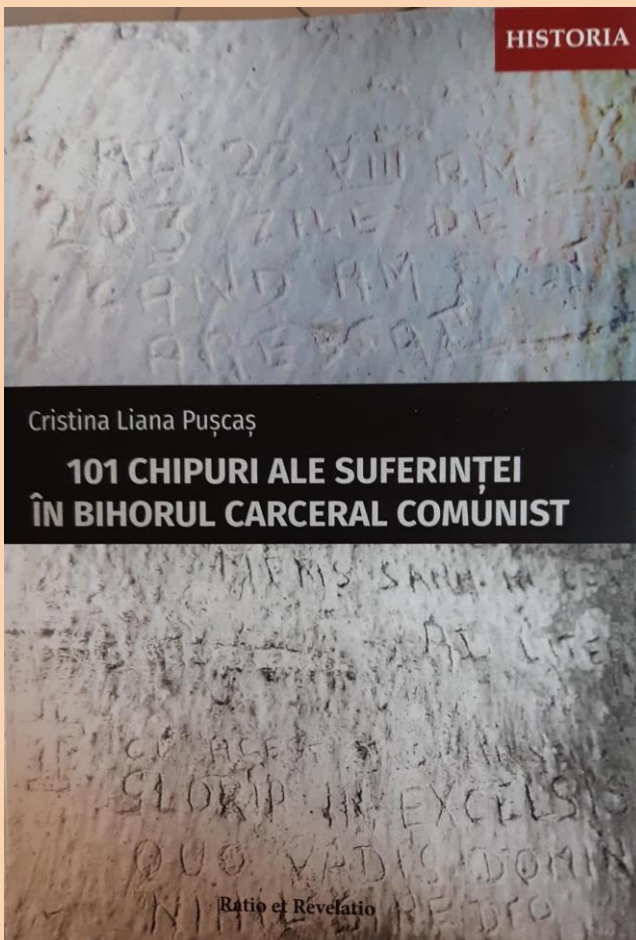
După cum spuneam, fiecare nume de condamnat politic mi-a deschis alte piste. Niculiță Papp a fost condamnat într-un lot de 56 de persoane, alături de alte personalități ale zonei Beiușului: părintele Ioan Negruțiu, sculptorul Andrițoiu Dănilă etc. Am ajuns la acest dosar cercetând personalitatea pictorului și profesorului Papp, însă calea **descoperită** lasă cale pentru alte direcții de cercetare pentru viitor.

Nu ne rămâne decât să ne exprimăm credința că acest proiect va continua, că anii următori vor completa lacunele inerente unei astfel de cercetări istorice, dimensiunile suferinței fiind greu de estimat cantitativ în acest moment.

Proiectul acesta de ilustrare a celor care s-au opus regimului comunist pare să fie unul de lungă durată, un dicționar complet al bihorenilor care au suferit fie în închisori, fie în deportare, fie în alte moduri, nu cred că va putea să fie finalizat în următorii ani, deoarece, așa cum am mai amintit, fiecare documentare relevă alte și alte chipuri ale suferinței. O reeditare a actualei ediții a acestui „dicționar” va fi posibilă, peste câțiva ani. Un nou volum ar putea să includă nu doar poveștile în extenso, ci și minime informații, atât cât se cunosc, despre cei care au trecut prin Gulagul românesc. Astfel, oferta urmașilor foștilor deținuți politici de a contribui la crearea unei „baze de date” a suferințelor carcerale rămâne deschisă.

Aspecte de la târg - lansare

Cristina Liana Pușcaș

101 CHIPURI ALE SUFERINȚEI ÎN BIHORUL CARCERAL COMUNIST

Ratió et Revelatio

HISTORIA

„Imersiunea” autoarei în documente, interviuri, fotografii și lucrări de specialitate despre comunism și în special în modul în care acest regim a afectat zona de nord-vest a Transilvaniei a generat în mod firesc ideea unei astfel de lucrări. O carte aparent simplu de făcut, însă, cum se întâmplă adesea, la o analiză mare de informații simple se dovedesc a fi, în fapt, mult mai complicate. Cantitatea mare de informații adunată a generat o primă și fundamentală provocare: selectarea celor 101 persoane care, prin naștere sau prin adopție, sînt legate de Bihor. O alegere, aș spune, de asemenea subiectivă, care foarte probabil îi va atrage autoarei atât mulțumiri, cât și reproșuri. Unii îi vor aprecia alegerile, alții le vor dezavua. Iar reproșurilor că nu i-au inclus pe X sau pe Y (care ar fi fost mai relevanți decît Z și W), se vor adăuga, probabil, cele care vor sesiza că nu a spus că..., sau că e o greșeală la.... Pentru că de regulă așa se întâmplă în cazul unor dicționare. Ne exprimăm însă speranța că numărul detractorilor va fi mai redus decît al celor care vor înțelege efortul care a stat în spatele acestei lucrări și o vor aprecia la justa valoare.

Dr. habil. Cosmin Budeancă
Coordonator de doctorate, Universitatea București
Redactor-coordonator *Memoria* – revista gîndirii arestate

Cristina Liana Pușcaș este doctor în istorie (Universitatea din Oradea), muzeograf la Muzeul Țării Crișurilor – Complex Muzeal, lector univ. dr. la Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, specializarea Jurnalism din cadrul Universității din Oradea, președintele Asociației „Cei 40 de Mucenici”.

Volume de autor: *Iadul roșu în orașul de pe Criș. Penitenciarul Oradea în perioada comunistă (1945-1977)*; *Bihoreni cu care ne mîndrim*; *Rezistență anticomunistă în întrebări și răspunsuri*.

Proiecte: Realizatoarea „Memorialului Rezistență și Represiune în Bihor”; Documentar video „Locuri ale memoriei: Lagărul, Securitatea și Penitenciarul din Oradea”; Seria de filme documentare „Uitarea înseamnă o nouă condamnare”.